

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S) BİR EĞİTİM-ÖĞRETİM UYGULAMASI OLARAK SÖZLERİNİ AYETLERLE DELİLLENDİRMESİ

Ahmet KOÇ*

Öz

Hz. Peygamber'in kullandığı eğitim uygulamalarından biri de sözlerinin içinde veya sonunda ayet okumasıdır. Hz. Peygamber, nazil olan ayetleri açıklamasının dışında, günlük olaylar karşısında dahi ayet okumuştur. Hz. Peygamber'in eğitim uygulamaları içinde, ayetlere yer vermesini birbirinden farklı durumlarda yaptığı görülmektedir; bazen anlattıklarını ayetlerle delillendirmiş, bazen sorulara ayetlerle cevaplar vermiş, bazen bir kavramı ayetle açıklamış ve bazen de açıkladığı konuyu ayetle daha genişçe izah etmiştir.

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle yapılmıştır. Araştırmada Kütüb-i Tis'a esas alınmıştır. Bu eserler taranarak Hz. Peygamber'in hadislerinin içinde veya sonunda okuduğu ayetler tespit edilmiş, ardından bu ayetlerin okunma sebebi incelenmiştir. Hz. Peygamber'in hadislerinden sonra ayet okuması, sekiz başlık altında incelenmiş ve bu durumun onun sıkça kullandığı bir eğitim metodu olduğu ortaya konmuştur. Hz. Peygamber'in hadislerinden veya uygulamalarından sonra bir ayet okuması, onun bir ta'limi, yani sahabesine ve dolayısıyla ümmetine bir öğretim biçimi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu, Kur'an ve Sünnet birlikteliği ve bütünlüğünün de bir delili olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Din Eğitimi, Eğitim Liderliği, Eğitim Yöntemleri, Ayet, Hadis.

PROPHET MUHAMMAD PROVING HIS SAYINGS WITH VERSES AS A EDUCATION-TEACHING PRACTICE

Abstract

One of the techniques used by the Prophet Muhammad is to read the verses during his hadiths or at the end. The Prophet Muhammad recited verses, even in the face of daily events, in addition to explaining the verses that were nazil. It is seen that the Prophet Muhammad used the verses in his education method in different situations; sometimes he supported with verse what he told, sometimes answered the questions with verses, he recited the verse sometimes explaining a concept and sometimes an event.

The research was conducted in qualitative research methods depending on the document analysis method. Within the scope of the research, Kutub-i Tis'a was taken as a basis. These works were searched and the verses that the Prophet Muhammad recited in or at the end of the speech were determined, and then the reason for reading these verses was examined. In the study, reading the verse after the hadiths of the Prophet Muhammad has been examined under eight headings and it

* Dr., Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0001-6165-4401; e-mailahmedkoc@hotmail.com

has been revealed that it is one of the education methods he frequently used. His reciting of a verse after the hadiths or practices of the Prophet Muhammad can be considered as a form of teaching, that is, as a teaching method for his companions and therefore his ummah. It can also be seen as proof of the unity and integrity of the Qur'an and Sunnah.

Keywords: Prophet Muhammad, Religious Education, Education Leadership, Educational Methods, Verse, Hadith.

Makalenin Geliş Tarihi: 20.11.2019; Makalenin Kabul Tarihi: 12.02.2020

Giriş

1.1 Hz. Peygamber'in Örnek Eğitim-Öğretim Uygulamaları

Hz. Peygamber, insanlara bir şey öğretirken en güzel, en yararlı, muhatabın gönlüne en çok etki edecek, anlayış kapasitesine en münasip, bilgiyi zihnine en kolay şekilde yerleştirecek ve meseleyi ona izah etmeye yardımcı olacak en uygun eğitim metodunu seçiyordu. Kısa bir zaman dilimi içinde Hz. Peygamber'in yanında yetişen sahabiler onun eğitimci kimliğinin en güzel örneğidir.¹

Hz. Peygamber'in ilk öğrencileri olan ashabını yetiştirirken kullandığı eğitim-öğretim uygulamalarının günümüzün modern eğitim metot ve teknikleri ile benzerlikler taşıması, bu yöntemlerin insanlığın ve peygamberlerin ortak bir mirası olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.² Çünkü peygamberler, insanlığın eğitim-öğretim ihtiyacına cevap vermek üzere görevlendirilmiş ve insanlar arasından seçilmiş elçilerdir. Hz. Peygamber de "Ben ancak bir öğretmen olarak gönderildim."³ hadisi ile kendisini bir öğretmen olarak tanıtmıştır. Böylece peygamberlik müessesesinin esas gayesinin ve en önemli görevinin eğitim olduğunu zihinlere naksetmiştir.

Hz. Peygamber'in uyguladığı eğitim yöntemleri için pek çok araştırma yapılmış,⁴ onun uygulamaları günümüzde sistematik birer disiplin haline gel-

- 1 Abdulfettah Ebû Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (sas.) ve Öğretim Metotları*, çev. Enbiya Yıldırım, (Ankara: Takdim Yayınları, 2019), 19-61.
- 2 Ramazan Gürel, "Hz. Peygamber'in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 1/2 (2015), 115-134.
- 3 Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvî'nî İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Sıdkî Cemîl el-Attâr (Beyrut: Dâru'l-fikr, 2003), "Mukaddime", 17.
- 4 Örneklerden bazıları için bkz. Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, (Konya: Esra Yayınları, 1991); Abdulfettah Ebû Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (sas.) ve Öğretim Metotları*, çev. Enbiya Yıldırım, (Ankara: Takdim Yayınları, 2019); Abdurrahman Ece, "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/10 (2019), 291-314; Muhammed Emin Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dâru'l-Erkâm (Vahyin İniş Sürecinde Şahsiyet Eğitimi)*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2012); Ramazan Buyrukçu, "Kur'an'a Göre İnsanın Özellikleri ve Hz. Peygamber'in Eğitim Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

miş olan eğitim öğretim yöntemleriyle karşılaştırılmıştır. Hz. Peygamber'in kullandığı eğitim uygulamalarının tamamının pedagojik esaslara dayandığını net olarak söylemek mümkündür.⁵ Çünkü Hz. Peygamber ashabını eğitirken gelişi güzel eğitmemiştir. Kendisine inen vahiy doğrultusunda belirli bir yol ve yöntem takip etmiş ve her hususta olduğu gibi eğitim ve öğretim hususunda da mükemmel bir sistem ortaya koymuş ve uygulamıştır.⁶

Hz. Peygamber'in kullandığı eğitim metotlarını ve tekniklerini sadece öğretmenlik vasfı ile değil aynı zamanda yapılacak şeyi önce kendisi bizzat uygulayarak kendisini takip edenlere ilham veren bir dönüştürücü liderlik vasfı olarak da kabul etmek gerekir. Çünkü Hz. Peygamber insanlar için vahiyle donanmış, hikmetle bezenmiş bilge bir muallimdir.⁷ İnsanlar için bir rehber,⁸ yaşamın her sahasıyla ilgili en ince ayrıntıya kadar çekinmeden halkına öğretti,⁹ sabırlı ve hoşgörülü bir öğretmendir.¹⁰

Hz. Peygamber, eğitim ve öğretimin en verimli ve kalıcı olacağı şekli oluşturmak için anlatacağı konuya, kişiye, mekân ve zamana göre farklı ve etkili eğitim yöntemleri kullanmıştır. Bunlar tüm eğitimciler için özellikle de din eğitimcileri için gerek ders işlemede gerekse kuram üretmede kullanılacak numune metotlardır. Hz. Peygamber'in örnek eğitim-öğretim uygulamalarının bazıları şöyle sıralanabilir:

1. Soru sorarak ilgi uyandırmıştır.¹¹ *"Bir gün ashabına: "Müslüman kimdir, biliyor musunuz?" diye sordu. Onlar da: "Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedi-*

Dergisi 4 (1997), 35-53.; Ramazan Gürel, "Hz. Peygamber'in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar", Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 1/2 (2015), 115-134.; Selçuk Coşkun, Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı, (Erzurum: Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, ty.); Seyfullah Kara, "Hz. Peygamber'in Elinde Şekillenen İdeal Gençlik", Gençlik Araştırmaları Dergisi 1/2 (2013), 6-29.; Suat Demirtaş, Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019); Sümeyye Öztürk, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Eğitimciliği Çerçevesinde Modern Öğretim İlke ve Kuramlarının Değerlendirmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

5 Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, (Konya: Esra Yayınları, 1991), 123.; Sümeyye Öztürk, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Eğitimciliği Çerçevesinde Modern Öğretim İlke ve Kuramlarının Değerlendirmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 106.

6 Suat Demirtaş, Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 273.

7 Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 102.

8 el-Bakara, 2/151, 129; Âli İmrân, 3/164; el-Cuma, 62/2.

9 Ebu Dâvûd, *es-Sünen*, "Tahâre", 4.

10 Veysel Özdemir, "Dönüştürücü (Transformasyonel) Liderliğin Kaynağı Olarak Hz. Muhammed (sas)", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4/7 (2014)*, 27-52.

11 Abdurrahman Ece, "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6/10 (2019)*, 291-314.

ler. Yeterince dikkat uyandırdıktan sonra: "Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir." buyurdu. Sonra: "Mümin kimdir?" diye sordu. Ashab-ı Kiram yine: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." dediler. Bunun üzerine şunları söyledi: "Müminlerin canları ve malları hususunda kendisinden emin olduğu kimsedir."¹²

2. Konuyu örneklerle anlatmış, kavranmasını kolaylaştırmıştır. Hz. Peygamber, namazın önemini şöyle güzel bir örnekle anlatmıştır: "Ne dersiniz, birinizin kapısı önünde bir akarsu olsa sahibi orada günde beş defa yıkansa üzerindeki kirden bir şey kalır mı?" Orada bulunanlar: "Hayır, kir diye bir şey kalmaz." dediler. Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz: "Beş vakit namaz da işte böyledir. Onlarla Allah Teâlâ günahları siler." buyurdu."¹³

3. Anlattığı hikâyelerle bilginin daha kalıcı olmasını ve kolay anlaşılmasını hedeflemiştir. Ebû Hüreyre şu hadisi nakleder: "Bir köpek, susuzluktan neredeyse ölecek durumda, bir kuyunun etrafında dolaşıp duruyormuş. İsrailoğullarından bir günahkâr bir kadın onu görünce hemen ayakkabısını çıkarıp, bununla kuyudan su çekip hayvana içirmiş. Bu sebeple günahları affedilmiştir."¹⁴ "Bir kadın da bağlayarak ölüme terk ettiği bir hayvan sebebiyle cehenneme girmiştir. Onu hapsettiğinde ne bir şey yedirmiş, ne su vermiş, ne de yerlerdeki haşerelerden yemesine izin vermişti."¹⁵

4. Anlattıklarının zihinlere yerleşmesi için sözlerini tekrarlamıştır. Çünkü tekrarlamak muhatapta anlatılan şeyin önemli olduğu algısını oluşturur. Ayrıca bilginin kısa süreli hafızadan uzun süreli hafızaya geçmesini sağlar.¹⁶ Hz. Enes şöyle anlatıyor: "Allah Resulü bir cümle söylediği zaman, anlaşılınca kadar onu bazen üç defa tekrarlardı. Bir topluluğa uğradığı zaman onlara selâm verirdi. Konuştuğu zaman ne az ne de çok konuşurdu. Konuşurken ara yere lüzumsuz kelime koyarak sözü uzatmazdı."¹⁷

5. Konuşmasını acele değil, yavaş ve tane tane yapmıştır. Hz. Ali, "Sevgili Peygamberimiz çabuk konuşmazdı; her işitenin anlayacağı şekilde teker teker konuşurdu." demektedir.¹⁸

12 Muhammed b. İsa b. Musa İbn Dehhâk Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Beşşar Avvâd Marûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), "İman", 12.

13 Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Boğa (Yemâme: Dâru İbn Kesîr, 1987), "Mevakit", 6 ; Tirmizî, *es-Sünen*, "Edep", 80.

14 Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-türrâsi'l-arabî, ty.), "Tevbe", 155.

15 Müslim, *Sahîh*, "Birr", 151.

16 Sirel Karakaş vd., "Bilgi İşlemede Entegratif Model", *Multidisipliner Yaklaşımla Beyin ve Kognisyon* (Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi, 2000).

17 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "İlim", 30; "İsti'zan", 13.

18 Tirmizî, *es-Sünen*, "Menakıb", 19.

6. Öğrettiklerini yazdırmıştır. Çünkü yazarak öğrenme, iyi öğretme şekillerinden biridir. Yazarken hem konuya dikkat toplanır, hem de daha sonra tekrarlanmak istenince elde metin bulunur. Abdullah b. Amr b. el-As, konuyla ilgili bir olayı şöyle anlatır: Resulullah'tan duyduğum her şeyi ezberlemek için yazıyordum. Kureyş, beni bundan menetti ve 'Resulullah'tan duyduğum her şeyi yazıyordum. Bir müddet sonra Kureyşlilerden bazıları beni bundan alıkoymak istedi; Allah Resulü bir beşerdir. O kızgınlık halinde de neşeli haldeyken de konuşurken sen nasıl olur da her şeyi yazarsın' dediler. Ben bu durumu Resulullah'a arz ettim. Eliyle ağzını işaret ederek şöyle buyurdu: *"Yaz, nefsim kudret elinde olan Allah'a ant olsun ki buradan haktan başka bir şey çıkmaz."*¹⁹

7. Şekil çizerek ve benzetmeler yaparak anlattıklarının zihinlere daha iyi yerleşmesini sağlamıştır. Çünkü şekil ve resimlerle anlatılan bilgiler akılda daha iyi kalır. Abdullah b. Mes'ud, Hz. Peygamber'in şekil çizerek öğretimini şöyle anlatır: Hz. Peygamber'in yanında otururken bizim için bir çizgi çizdi ve *"İşte böyle; bu, Yüce Allah'ın yoludur."* buyurdu. Sonra bu çizginin sağına iki çizgi, soluna iki çizgi çizdi ve *"Bunlar da şeytanın yollarıdır."* buyurdu. Ardından elini ortadaki çizginin üzerine koydu ve *"Dosdoğru yoluma uyun. Sizi Allah yolundan ayrı düşürecek yollara sapmayın. Allah, size bunları, sakınasınız diye tavsiye etmektedir."*²⁰

8. Hz. Peygamber'in anlattıklarını Kur'an'dan ayetlerle delillendirmesi, sorulan sorulara Kur'an'dan ayetlerle cevaplar vermesi, bir kavramı anlatırken Kur'an'dan bir ayete atıfta bulunması ve açıkladığı konuyu ayetle daha geniş izah etmesi onun sıkça kullandığı eğitim metotlarından biridir. Hz. Peygamber bu yöntemle, kendisini dinleyenlerin anlattıklarına dikkat kesilmelerini, konuyu daha iyi kavramalarını ve sözlerini tekit ederek anlaşılmasının kolaylaşmasını murad etmiş olması mümkündür. Bu araştırmada Hz. Peygamber'in bu eğitim tekniğinin örnekleri verilmeye çalışılacaktır.

1.2 Hz. Peygamber'in Sözlerini ve Uygulamalarını Ayetlerle Delillendirmesi

Hz. Peygamber'in bazı sözlerinden veya uygulamalarından sonra Kur'an'dan bir ayet okuması, onun bir ta'limi, yani sahabîlerine ve dolayısıyla ümmetine bir öğretim biçimi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu, Kur'an

19 Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebu Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, thk. Muhammet Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: Dâru'l-fikr, ty.), "İlim", 3.

20 *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Komisyon (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), el-Enam, 6/153.

21 Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl Dârimî, *Sünen-i Dârimî*, thk. Fevvez Ahmed ve Halid es-Sebu'l'Alemî (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'arabî, 1986), "Mukaddime", 23; İbn-i Mâce, *es-Sünen*, "Mukaddime", 11.

ve Sünnet birlikteliği ve bütünlüğünün bir delilidir.²² Hz. Peygamber'in nazil olan ayetleri açıklamasının dışında, günlük olaylar karşısında dahi ayet okuması, Kur'an-sünnet ilişkisinin ne denli kuvvetli olduğunu bize göstermektedir. İleri gelen sahabeden birinin on ayet belleyince, manalarını ve onlarla amel etmesini de öğrenmedikçe, başka ayetlere geçmemesi²³ Kur'an'ın hayatlarının merkezinde olduğuna delalet etmektedir.

Hz. Peygamber'in meydana gelen hadiselerde ve kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevaplarda ayetleri okuması, olaylara farklı yönlerden bakabildiğini, diğer insanların göremediğini görebildiğini bize göstermektedir. Aynı ayetleri ashabı da bilmesine rağmen Hz. Peygamber hadiseye, kavrama ve konuya farklı açıdan bakarak onu ayetle açıklamaktadır. Bu, onun bir peygamber olarak fetanet özelliğidir.

Hz. Peygamber'in eğitim metodunun ve hayatının tam merkezinde Kur'an yer almaktadır. Her durumda başvurulacak ilk ve yegâne kaynak odur. Hz. Peygamber'in içinde veya sonunda "isterseniz şu ayeti okuyun"²⁴ veya "bu sözümün/davranışın delili şu ayettir"²⁵ şeklindeki uygulamasının en başta Müslümanları her durum ve şartta Kur'an ile bağ kurmaya teşvik olduğu söylenebilir. Hz. Peygamber'in ayet okuması ve sözlerini ayetlerle delillendirmesindeki başlıca hedefleri olarak şunlar söylenebilir:

1. Müslümanı her durum ve şartta Kur'an ile münasebet kurmaya teşvik etmek,
2. Muhatabına konuyu daha iyi kavratmak,
3. Muhatabından bir davranışı kabul ya da reddini isterken zihninde hiçbir soru işaretinin kalmamasını sağlamak,
4. Eğitimcinin ve liderin söylediği her sözünün bir delili olması gerektiğine yönelik bir mesaj vermek.

Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber'in bu uygulamasının tüm eğitimciler için ama özellikle din eğitimcileri için önemli bir eğitim metodu olduğunu söylemek mümkündür.

1.3 Araştırmanın Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları

Hz. Peygamber'in eğitimci vasfı ile uyguladığı pek çok yöntemden biri olarak 'sözlerini ayetlerle delillendirmesinin' incelendiği bu araştırmanın amacı,

22 Raşit Küçük, "Kur'an-Sünnet İlişkisi", *Sünnetin Dindeki Yeri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998), 147.

23 Muhammed b. Cerîr Taberî, *Camîu'l-Beyan 'an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, thk. Şakir Mahmud Muhammed ve Ahmed Muhammed Şakir. (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ty), 1/80.

24 Örnekler için bkz.: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 39/111; Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 18.

25 Örnekler için bkz.: Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Hac", 91.; Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (el-Bakara)", 47.

yetiştirdiği nesil ile eşsiz bir eğitimci olduğu açık olan Hz. Peygamber'in eğitim uygulamalarından özel olarak seçilmiş bir tanesini detaylı şekilde örneklemek ve günümüz eğitime katkı sağlamaktır. Çünkü Hz. Peygamber, sözlerinin içinde veya sonunda okuduğu ayetleri birbirinden farklı sebeplerle söylediği gibi bunu yaparken birbirinden farklı kelime ve ifadeler de kullanmıştır. Bunların açıklanması ve yorumlanması eğitimciler için önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber'in eğitim uygulamalarına yönelik pek çok araştırma ve çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ise onun uygulamalarından özel olarak seçilmiş bir tanesi olan; *'sözlerini veya uygulamalarını, ayetlerden deliller getirerek muhatabına öğretmesi'* üzerinde derinlemesine inceleme yapılmıştır. Böylelikle onun tüm uygulamalarının belli bir amaca matuf olduğu ve günümüz eğitimcileri için birer numune olduğu gerçeği ortaya konulmaktadır. Şüphesiz Hz. Peygamber'in eğitim uygulamalarını ve başarılarını daha derinlemesine inceleyip insanlığın hizmetine sunmak eğitime büyük katkı sağlayacaktır.

Ayrıca Hz. Peygamber'in sözlerinin içinde veya sonunda ayet okuması, Kuran-sünnet bütünlüğü çerçevesindeki çeşitli çalışmalarda ele alınmış olsa da konunun eğitim bilimi açısından incelenmiş olması ayrıca önem arz etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber bu uygulaması ile muhataplarının akıllarına ve gönüllerine beraberce hitap etmektedir. Araştırmanın bu iki yönü itibarı ile önceki çalışmalara müspet katkı yapması, eğitimcilerin istifadesine sunulması hedeflenmektedir.

Araştırma Kütüb-i Tis'a olarak bilinen hadis kaynakları ile sınırlı olup, araştırma kapsamında tespit edilen hadislerdeki kelime ve ifadeler Hz. Peygamber'in bir eğitim uygulaması olarak incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman tarama modeli kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, araştırmacıya doğrudan veri kaynağına ulaşma imkânı verir. Bağlam ve olguların derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak detaylı betimlemeler yapılmasını, sentezlenerek elde edilen bilgilerden yola çıkılarak ikna edici genellemeler yapılmasını sağlar.²⁶ Hz. Peygamber'in sözlerinin içinde ve sonunda okuduğu ayetler ile ilgili mevcut durumu belirlemek için betimsel analiz yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e göre; betimsel analizde temalar önceden belirlenir, veriler bu belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde doğrudan alıntılara sıkça yer ve-

26 Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2011), 22.

rilerek araştırılması istenen verileri çarpıcı bir biçimde yansıtmak hedeflenir. Betimsel analiz; elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunulmasını sağlaması açısından önemlidir.²⁷

Nitel araştırma modeli içerisinde verilerin elde edilmesi ve yorumlanması sürecinde doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Doküman analizi hem basılı hem de web tabanlı bilgi ve belgelerin sistematik bir şekilde ele alınması olarak tanımlanabilir.²⁸

Araştırma kapsamında Kütüb-i Tis'a olarak bilinen; 1. Buhârî'nin *Sahîh*'i, 2. Müslim'in *Sahîh*'i, 3. Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i 4. Tirmizî'nin *Sünen*'i, 5. Nesâî'nin *Sünen*'i, 6. İbn Mâce'nin *Sünen*'i, 7. Dârimî'nin *Sünen*'i, 8. Mâlikî'nin *Muvatta*'ı ve 9. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i esas alınmıştır. Bu eserler taranarak Hz. Peygamber'in hadislerin yer alan ayetler tespit edilmiş, ardından bu ayetlerin okunma sebebi incelenmiştir.

Bulgular

Sözlerinden sonra ayetler okuması, Hz. Peygamber'in nebevî eğitim metotlarından biridir. Bu açıdan Hz. Peygamber ayetleri çeşitli sebepleri gözeterek okumuş ve bununla ashabının İslam öğretisini daha iyi kavramasını sağlamayı amaçlamıştır. Hz. Peygamber'in hadislerinin içinde yer alan ayetler sekiz başlık altında incelenebilir:

1. Hz. Peygamber'in yaptığı bir davranışı açıklamak için ayet okuması
2. Hz. Peygamber'in yapılmasını istediği bir davranışı açıklarken delil olarak ayet okuması
3. Hz. Peygamber'in yapılmasını istemediği bir davranışı açıklarken delil olarak ayet okuması
4. Hz. Peygamber'in bir kavramı açıklarken Kur'an'a başvurması ve ayet okuması
5. Hz. Peygamber'in meydana gelen bir olayı ayetle açıklaması
6. Hz. Peygamber'in sorulan soruya ayetle cevap vermesi
7. Hz. Peygamber'in sorulan soruya verdiği cevabı ayetle delillendirmesi
8. Hz. Peygamber'in açıkladığı konunun daha iyi kavranması için konuyu bir ayetle delillendirmesi

27 Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008), 224.

28 Glen Bowen, "Document Analysis as a Qualitative research method", *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009), 27-40.

Sekiz başlık altında verilen hadislerin her bir başlığında bir ya da bir kaç örnek tam metin olarak verilecektir. Diğer örnekler kısaca açıklandıktan sonra Hz. Peygamber'in okuduğu ayet metnini ihtiva eden hadis ve kaynağı belirtilecektir.

3.1. Hz. Peygamber'in Yaptığı Bir Davranışı Açıklamak İçin Ayet Okuması

Hz. Peygamber'in yaptığı bir davranışı ayetle açıklamasını ve onun için Kur'an'ı referans göstermesini ibadetten günlük işlerine kadar pek çok alanda görmek mümkündür. Bu bölümdeki örnekler şöyle sıralanabilir:

Abdullah b. Ömer şöyle anlatıyor:

"Rasulullah (s.a.s) bineğinin üstünde namaz kılarken bineği nereye dönerse oraya doğru namaz kılar ve sonra şu ayeti²⁹ okurdu: 'Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz Allah'(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir.'³⁰

Hz. Peygamber burada namazın farzlarından biri olan kibleye yönelmenin binek üstünde nasıl gerçekleştirileceğini uygulamalı şekilde gösterdikten sonra bu davranışını bir ayetle desteklemektedir. Bu bâbda zikredilebilecek diğer örnekler ise;

- Güneş doğduktan sonra sabah namazını acelesiz bir şekilde tıpkı vakit namazı gibi kılmasının ardından *"Muhakkak ki ben, yalnızca ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et; beni anmak için namaz kıl."*³¹ ayetini okuması,³²
- Hz. Peygamber'in hayır üzere sabahladığında *"(Azap yurtlarına indiğinde) uyarılanların (fakat yola gelmeyenlerin) sabahı ne kötü olur!"*³³ ayetini okuması,³⁴
- Hz. Peygamber'in Bedir günü müşriklerin mağlup olması için yaptığı ısrarlı duanın akabinde *"O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır. Bilakis kıyamet onlara vâd edilen asıl saattir ve o saat daha belâlı ve daha acıdır."*³⁵ ayetlerini okuması,³⁶
- Midesinden rahatsız olan bir kişiye bal içmesini tavsiye eden Hz. Peygamber'in adamın 'içirdim ama faydası olmadı' sözü üzerine *"Sonra her*

29 el-Bakara, 2/115

30 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Cuma", 27; Müslim, *Sahîh*, "Salâtü'l Müsâfirîn", 17.

31 Taha, 20/14.

32 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 21.

33 es- Saffat, 37/177

34 Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecid (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), 5/97.

35 el-Kamer, 54/45,46

36 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (el-Kamer)", 6.

meyveden ye, Rabbinin önüne aştığı bütün yolları aş. Arının karnından değişik renkli ve insanlar için şifa kaynağı olan bir içecek (bal) çıkar. Bu olayda düşünülen kimseler için ibret dersi vardır."³⁷ ayetini okuması,³⁸

- Hz. Peygamber'in Kabe'yi tavafının ardından namaz için Makam-ı İbrahim'e geçmesinin ardından "*Siz de Makam-ı İbrahim'den bir namazgah edinin*"³⁹ ayetini okuması,⁴⁰
- Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethi günü Kabe'nin içindeki putları asasıyla iterken "*Yine de ki: Hak geldi; bâtil yıkılıp gitti. Zaten bâtil yıkılmaya mahkûmdur.*"⁴¹ ve "*De ki: Hak geldi; artık bâtil ne bir şeyi başlatabilir ne de geri getirebilir.*"⁴² ayetlerini okuması,⁴³
- Hz. Peygamber'in eliyle bazı çizgiler çizerek Allah'ın dosdoğru yolunu ve etrafındaki şeytanın davet ettiği yolları tarif etmesinin ardından "*Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.*"⁴⁴ ayetini okuması,⁴⁵
- Hz. Peygamber'in torunları Hasan ve Hüseyin'i dizlerine oturtup üzerlerini örttükten sonra "*Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*"⁴⁶ ayetini okuması,⁴⁷
- Hz. Peygamber'in içinde ruhunun alındığı hastalığında "*Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!*"⁴⁸ ayetini okuması.⁴⁹

Burada anlatılan on örnekte görüldüğü üzere Hz. Peygamber yaptığı davranışları açıklamak ve tekid etmek için ayetler okumuştur. Kur'an'da kendisine mutlak itaat emredilmesine⁵⁰ rağmen Hz. Peygamber'in davranışlarını ayetlerle açıklaması ve ayetlerden deliller getirmesi ise dinî anlamda liderlere ve eğitimcilere önemli bir örneklik teşkil etmektedir. Buna göre eğitimci ve lider kendisini takip edenlerin kalplerinde en ufak bir tereddüt oluşmaması

37 en-Nahl, 16/69

38 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tıbb", 4; Tirmizî, *es-Sünen*, "Tıbb", 31; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/19.

39 el-Bakara, 2/125

40 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Salât", 30.

41 el-İsra, 17/81

42 es-Sebe, 34/49

43 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Mezalim", 32; Müslim, *Sahîh*, "el-Cihad ve's-Siyer", 87.

44 el-En'âm, 6/153

45 İbn Mâce, *es-Sünen*, "Mukaddime", 11; Dârimî, *es-Sünen*, "Mukaddime", 23.

46 el-Ahzab, 33/33

47 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/107.

48 en-Nisa, 4/69

49 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (en-Nisa)", 12.

50 İlgili ayetler için bkz: Âl-i İmran, 3/31; en-Nisa, 4/80; el-Ahzab, 33/36

adına özellikle alışlagelen davranışların dışında bir davranış sergilediğinde bunu muhataplarının mutlak şekilde kabul edeceği delillerle desteklemesi ve açıklaması nebevi bir eğitim metodu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Hz. Peygamber'in Yapılmasını İsteddiği Bir Davranışı Açıklamak İçin Ayet Okuması

Hz. Peygamber'in yapılmasını istediği bir davranışı açıklamak için ayet okuması, bu ayetin zihinlere iyice yerleşmesini sağlamak ve bu davranışın gönüllerin mutmain şekilde yapılmasını temin etmek içindir. Bu bölümdeki üç örnek şu şekildedir:

Aişe (ra) şöyle anlatıyor:

"Kureyş benimsedikleri din gereği Müzdelife'de dururlar –ki bunu Hums diye isimlendirirlerdi- diğer Araplar ise Arafat'ta dururlardı. İslam geldikten sonra Rasullullah (s.a.s) Arafat'a gelinmesini emretti, orada durdu ve sonra ilerlemeye başladı. İşte bu Allah'ın şu kavlidir:⁵¹ 'Ve dalga dalga ilerleyen diğer kalabalıklarla birlikte siz de ilerleyin.'⁵²

Hz. Peygamber haccın rükünlerinden biri olan Arafat'ta vakfe yapılmasını ahabından isterken bunu ayetle desteklemektedir. Bu başlık altında zikredilebilecek diğer örnekler de şöyledir:

- Hz. Peygamber'in sabah ve ikinci namazlarına dikkat edilmesi ve kaçırılmaması gerektiğini belirtmesinin ardından *"(Resûlüm!) Sen, onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et; gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün etrafında (iki ucunda) da tesbih et ki, hoşnutluğa eresin"*⁵³ ayetini okuması,⁵⁴
- Hz. Peygamber Ebû Saîd bin Mualla'yı yanına çağırması ve Ebû Saîd namaz kıldığı için bu emre icabet edemediğini beyan etmiştir. Hz. Peygamber bunun üzerine *"Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Resûlüne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız."*⁵⁵ ayetini okuması.⁵⁶

3.3. Hz. Peygamber'in Yapılmasını İstemediği Bir Davranışı Açıklamak İçin Ayet Okuması

Yapılmasını istediği bir davranış için ayet okuyan Hz. Peygamber, yapılmasını istemediği bir davranış için de ayet okuyarak ve Kur'an'ı referans

51 el-Bakara, 2/199

52 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Hac", 91.

53 Taha, 20/130

54 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/360.

55 el-Enfal, 8/24

56 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (el-Enfâl)", 3.

göstererek ashabını ve Müslümanları her daim Kur'an'a yönlendirdiği görülmektedir. Bunun örneği şudur:

Adiyy b. Hatim şöyle anlatıyor:

“Boynumda altından bir haç olduğu halde Hz. Peygamber’e geldim. Rasulullah (s.a.s): ‘Ya Adiyy, şu putu boynundan at!’ Kendisinin Berâe süresinden ‘Onlar Allah’ı bırakıp hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu Mesih’i rab olarak kabul ettiler. Oysa tek ilahtan başkasına kulluk etmemekle emrolunmuşlardı. O’ndan başka ilah yoktur. Allah koştukları eşlerden münezzehtir.’⁵⁷ ayetini okuduğunu işittim. Devam ederek şöyle buyurdu: ‘Gerçi onlar bunlara ibadet etmiyorlardı. Fakat bunlar, herhangi bir şeyi onlara helal kıldıkları zaman onu helal kabul ediyorlar ve herhangi bir şeyi de haram kıldıkları zaman onu haram kabul ediyorlardı.’⁵⁸”

3.4. Hz. Peygamber’in Meydana Gelen Bir Olayı Açıklamak İçin Ayet Okuması

Hayatın her anını Kur'an ile yaşayan ve yorumlayan Hz. Peygamber, meydana gelen hadiseler karşısında da Kur'an'a başvurmuştur. Bu bölümdeki iki örnek şöyledir:

Aişe (ra)'den rivayet edilmiştir:

“Rasulullah (s.a.s) bir yağmur bulutu gördüğü zaman bir ileri gelir, bir geri gider ve ancak yağmur indirince rahatları. Kendisine bunun sebebini sordum. Şöyle buyurdu: ‘Bilemem ki! Belki o, Allah Teâlâ’nın Kur’an’da buyurduğu⁵⁹ buluta benzebilir: ‘Nihayet onu, vâdilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce: Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur, dediler.’⁶⁰”

Bu konuda verilebilecek diğer örnek de şudur: Hz. Peygamber’in Kureyş’i İslam’a daveti esnasında kendisini şiddetli şekilde yalanlamaları üzerine Allah’tan Hz. Yusuf’un yedi kıtlık yılı gibi kıtlık yılıyla yardım istemesinin ardından “Şimdi sen, göğün, insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle. Bu, elem verici bir azaptır. Duman, insanları bürüyecektir. Bu, acı bir azaptır”⁶¹ ayetini okuması.⁶²

3.5. Hz. Peygamber’in Bir Kavramı Ayetle Açıklaması

Hz. Peygamber kavramları öğretirken ilk başvuru kaynağı olan Kur'an'a yönelmiş ve ashabına verdiği eğitimde ayetler okuyarak kavramların anlaşılması yoluna gitmiştir. Bu konudaki örnekler şöyle sıralanabilir:

57 et-Tevbe, 9/31

58 Tirmizî, *es-Sünen*, “Tefsir”, 10.

59 el-Ahkaf, 46/24

60 Tirmizî, *es-Sünen*, “Tefsir”, 46.

61 ed-Duhan, 44/10-16

62 Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, “Tefsir (ed-Duhân)”, 2; Taberî, *Camîu’l-Beyan ‘an Te’vili Ayi’l-Kur’an*, 12/14.

Abdullah b. Mesud şöyle demiştir:

*"İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarıdır ve onlar doğru yolu bulanlardır."*⁶³ ayeti indiği zaman bu, Rasulullah (s.a.s)'ın sahâbîlerine ağır geldi ve:

- *Hangimiz imanımıza zulüm karıştırmaz ki? dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.s):*

- *"Buradaki zulüm sizin düşündüğünüz manada değildir. Lokman'ın kendi oğluna hitaben söylediği sözü işitmiyor musunuz."⁶⁴ 'Lokman, oğluna öğüt vererek: Yavru-cuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti.' buyurdu."⁶⁵*

Burada Hz. Peygamber şirk kavramını bir ayetle açıklamış ve gönülleri ferahlatmıştır. Bu bölümde verilecek diğer örnekler şöyledir:

- Hz. Peygamber kendisine farklı şekilde selam veren Yahudinin bu selamını ashabına açıklamak ve onlara aynı şekilde mukabelede bulunması gerektiğini anlatmak için *"Onlar sana geldikleri zaman seni, Allah'ın selamlamadığı bir şekilde selamlıyorlar."*⁶⁶ ayetini okuması,⁶⁷
- Hz. Peygamber diyetin miktarını on iki bin olarak tayin ettikten sonra *"Allah'ın ve O'nun lütuf ve cömertliği sayesinde Elçisi'nin kendilerini zengin ve yetkin kılmasından başka bir eksiklik bulamazlardı."*⁶⁸ ayetini okuması,⁶⁹
- Hz. Peygamber'in her çocuğun fitrat üzere doğduğunu ifade etmesinin ardından *"Allah'ın insan bünyesine nakşettiği fitrata uygun davran ki Allah'ın yarattığında bir bozulma ve çürümeye meydan verilmesin."*⁷⁰ ayetini okuması,⁷¹
- Hz. Peygamber fakirin tanımını, bir iki lokma ile geçinen değil de istemekten çekinen kişi olarak yaptıktan sonra buna delil olarak *'İnsanlardan ısrarla bir şey istemezler'*⁷² ayetini okuması,⁷³
- Hz. Peygamber istidracın tanımını yaptığı hadisinde *"Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri*

63 el-Enam, 6/82.

64 Lokman, 31/13

65 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (el-En'âm)", 3.

66 el-Mücadele, 58/8

67 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 58.

68 et-Tevbe, 9/74

69 İbn Mâce, *es-Sünen*, "Diyât", 13.

70 er-Rum, 30/30

71 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Cenâiz", 80, 93; Müslim, *Sahîh*, "Kader", 22-25.

72 el-Bakara, 2/273

73 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (el-Bakara)", 47.

kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.”⁷⁴ ayetini okuması.⁷⁵

Hız. Peygamberin bu örneklerinde görölmektedir ki; ders, eğitim ve sohbet esnasında kullanılan kavramların Kur’anî kavramlar olması durumunda, bu durumun ayetle açıklanması ve muhatapların dikkatinin çekilmesi nebevî bir eğitim metodudur.

3.6. Hz. Peygamber’in Kendisine Sorulan Bir Soruya Ayetle Cevap Vermesi

Hız. Peygamber kendisine sorulan bazı sorulara ayetle cevap vermiştir. Bunu bazen ayetlerin en geniş manasıyla anlaşılmasını sağlamak için bazen de başka bir ayeti açıklamak için yapmıştır. Bu konudaki dört örnek şöyledir:

İbn Abbas, Rasulullah’ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Maşşer yerine yalın ayak, çıplak ve sünnetsiz olarak kalkacaksınız. Bunun üzerine bir kadın ‘birimiz diğerinin avretine bakacak veya görecek mi?’ diye sordu. Rasulullah (s.a.s) ‘ey falanca’ deyip şu ayeti⁷⁶ okudu: ‘O gün, herkesin kendine yetip artacak bir derdi vardır.’⁷⁷

Hız. Peygamber kendisine yöneltilen soruya ayetle cevap vererek muhatapının zihninde soru işareti kalmamasını sağlamıştır. Bu bölümde verilebilecek diğer örnekler şöyledir:

- Hız. Peygamber’e evcil eşeğin zekâta tabi olup olmadığı sorulunca, *“bu konuda bana geniş manalı ve konusunda tek olan ‘Kim zerre kadar hayır işlerse onu görür, kim de zerre kadar kötülük işlerse onu görür’⁷⁸ ayetlerinden başka bir şey nazil olmadı,” şeklinde cevap vermesi,⁷⁹*
- Yahudi bir bilginin Allah’ın gücü ve kudreti hakkında söylediği doğru bilgiler üzerine Hız. Peygamber azı dişleri görülecek şekilde güldükten sonra *“Onlar Allah’ı hakkıyla tanıyıp bilemediler. Kıyamet günü bütün yeryüzü O’nun tasarrufundadır. Gökler O’nun kudret eliyle dürölmüş olacaktır. O, müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir”⁸⁰ ayetini okuması,⁸¹*

74 el-En’âm, 6/44

75 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/145.

76 Abese, 80/37

77 Tirmizî, *es-Sünen*, “Tefsir”, 72.

78 Zilzal, 99/7,8

79 Müslim, *Sahîh*, “Zekat”, 6.

80 ez-Zümer, 39/67

81 Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, “Tevhid”, 8; Tefsir (ez-Zümer)”, 2.

- Hz. Peygamber'in Bedir ve Hudeybiye savaşlarına katılan Müslümanların cehenneme uğramayacağını söylemesi üzerine Hz. Hafsa'nın "İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür."⁸² ayetini okuyarak zihninde oluşan soruyu yöneltmesi üzerine Hz. Peygamber'in "*Sonra biz, Allah'tan sakınanları kurtarıyoruz; zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakıyoruz.*"⁸³ ayetini okuması.⁸⁴

3.7. Hz. Peygamber'in Kendisine Sorulan Bir Soruya Verdiği Cevabı Ayetle Desteklemesi

Hz. Peygamber, kendisine sorulan soruya bazen direk ayet okuyarak cevap vermiştir. Bazen de gönüllerin mutmain olması ve cevabın tekidi için sorunun cevabını verdikten sonra ayet okumuştur. Bu konudaki altı örnek şu şekildedir:

Ebu Hureyre, Rasulullah'ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

"İnsanlar arasında öyleleri var ki peygamberler ve şehidler *onlara gıpta ederler. 'Onlar kimdir?' diye sorunca Rasulullah (s.a.s) 'Onlar öyle bir topluluktur ki Allah'ı hiçbir mal ve makam kaygısı olmadan gönülden severler. Yüzleri nurdur. Bir durum karşısında insanlar korksa da onlar korkmazlar, insanlar üzülse de onlar üzülmezler. Sonra şu ayeti*⁸⁵ okudu: '*Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmecekler de.*'"⁸⁶

Bu bölümde verilecek diğer örnekler şöyledir:

- Hz. Peygamber'e hangi günahın Allah katında daha büyük olduğunu sorulunca şirk, katl ve zina şeklinde cevap vermesinin ardından bunun Allah'ın kitabın tasdik edici delili şudur diyerek "*Yine onlar ki, Allah ile beraber (tuttukları) başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan, günahı(nın cezasını) bulur*"⁸⁷ ayetini okuması,⁸⁸
- Hz. Peygamber'in kendisine zekât hakkında sorulan soruya malda zekâtın dışında da hak olduğunu anlattıktan sonra "*İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. Allah'ın rızasını gözeterek yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda*

82 Meryem, 19/71

83 Meryem, 19/72

84 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/328.

85 Yunus, 10/62

86 Ebû Abdullâh Hâkim Muhammed b. Abdullâh en-Nisâbûrî Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhain*, thk. : Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990), 4/170.

87 el-Furkan, 25/68

88 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/421.

kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekat verir.”⁸⁹ ayetini okuması,⁹⁰

- Bir adamın Hz. Peygamber’e kölelerinin yaptığı yanlışlar karşısına onları cezalandırma hakkı ile ilgili sorduğu soruya her iki tarafın da yaptıkları hesaplanır dedikten sonra *“Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz.”⁹¹ ayetini okuması,⁹²*
- Amr b. Hârise b. Muhârib’in, Hz. Peygamber’e kıyamet saatini sorması üzerine, Hz. Peygamber’in *kıyametin vaktini Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceğini ifade ettikten sonra “Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah’ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.”⁹³ ayetini okuması,⁹⁴*
- Hz. Peygamber’in Ğarkad vadisindeki bir cenaze esnasında *‘sizin her birinizin cennetteki yeri de ateşteki yeri de bilinmiştir’* demesi üzerine ashab *‘o zaman neden amel ediyoruz’* diye sormuştur. Bunun ardından Hz. Peygamber cennetlikler için cennetlik ameller, cehennemlikler için cehennemlik ameller kolaylaştırılır dedikten sonra *“Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolay hazırlarız (onda başarılı kılarız). Ve en güzel sözü doğrularsa, onu en kolay başarıya ulaştırırız. Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar, en güzeli de yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız. Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez. Ve en güzel sözü de yalanlarsa, Biz de onu en zora yöneltiriz.”⁹⁵ ayetlerini okuması⁹⁶. Hz. Peygamber benzer bir soruya verdiği aynı cevabın ardından *“Kişiye ve onu şekillendirene, sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene yemin olsun ki”⁹⁷ ayetini okumuştur.⁹⁸**

89 el-Bakara, 2/177

90 Tirmizî, *es-Sünen*, “Zekât”, 27.

91 el-Enbiya, 21/47

92 Tirmizî, *es-Sünen*, “Tefsir”, 22.

93 Lokman, 31/34

94 Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, “Tefsir (Lokman)”, 2; “İman”, 37.

95 el-Leyl, 92/5,10

96 Müslim, *Sahîh*, “Kader”, 6.

97 eş-Şems, 91/7,8

98 Müslim, *Sahîh*, “Kader”, 1.

3.8. Hz. Peygamber'in Açıkladığı Bir Konuyu Ayetle Desteklemesi

Hz. Peygamber'in sözlerini ayetle delillendirdiği, sözlerinin içinde veya sonunda ayet okuduğu en sık durum, açıkladığı bir konunun akabinde ayet okumasıdır. Hz. Peygamber'in bunu çeşitli saiklerle ve sığalarla yaptığı görülmektedir. Kimi zaman delillendirmek için *"isterseniz şu ayeti okuyunuz"* buyurmuş, kimi zaman da konuyu açıkladıktan hemen sonra ayeti okumuştur. Bu konudaki örnekler şu şekildedir:

Ebu Hureyre, Rasulullah (s.a.s) 'ın şöyle buyurduğunu rivayet eder:

"Namazlar, kişinin günahlarına kefarettir. İsterseniz şu ayeti⁹⁹ okuyun: 'Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.'¹⁰⁰

Bu bölümde verilecek diğer örnekler şöyledir:

- Hz. Peygamber günah işleyen tevbe ettiğinde günahından arınacağını müjdelemesinin ardından *"Kim bir kötülük yapar yahut nefesine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır."¹⁰¹ ve *"Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler."¹⁰² ayetlerini okuması,¹⁰³**
- Hz. Peygamber öğle namazının ilk sünnetinin faziletini anlatmasının ardından *"Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner."¹⁰⁴ ayetini okuması,¹⁰⁵*
- Hz. Peygamber'in cemaatle namazın faziletini anlattıktan sonra buna delil olarak *"isterseniz şu ayeti okuyun diyerek; 'Güneşin doruğu aşmasından gecenin çöküşüne kadar ki süre içinde namazını kıl, sabah namazı okumasını da tam bir dikkat içinde gerçekleştir. Çünkü sabah okumasında insan gerçekten de ulvi olan her şeye açıktır."¹⁰⁶ ayetini okuması,¹⁰⁷*

99 Hud, 11/114

100 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 39/111.

101 en-Nisa, 4/110

102 Âli İmran, 3/ 135

103 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/2.

104 en-Nahl, 16/48

105 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 17.

106 el-İsra,17/78

107 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 18.

- Hz. Peygamber'in Cuma namazına katılanları sınıflandırdığı hadisinin akabinde *"Kim bir hayır yaparsa on misliyle kabul edilir."*¹⁰⁸ ayetini okuması,¹⁰⁹
- Hz. Peygamber'in yalan yere şahitlik yapmak ile şirkin eşit olduğunu anlatmasının ve bunu üç kere tekrarlamasının ardından *"Yalan sözden sakının."*¹¹⁰ ayetini okuması,¹¹¹
- Hz. Peygamber'in hidayete kavuştuktan sonra doğru yoldan sapanların birbirleriyle düşman olduklarını anlatmasının ardından *"Doğrusu onlar kavgacı bir toplumdur."*¹¹² ayetini okuması,¹¹³
- Allah yolunda nafakasını temin edenlere ve gazaya çıkıp infak edenlere bire karşılık yedi yüz verileceğini müjdeledikten sonra *"Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir."*¹¹⁴ ayetini okuması,¹¹⁵
- Hz. Peygamber cennetliklerinin derecelerini açıklarken en üstün olanların ise sabah akşam Allah'ı göreceklerini müjdeledikten sonra *"Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parılayacaktır. Rablerine bakacaklardır."*¹¹⁶ ayetlerini okuması,¹¹⁷
- Hz. Peygamber'in kıyamet günü ümmet-i Muhammed'in tüm ümmetler için şahitler olduğunu anlattıktan sonra *"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûlün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık."*¹¹⁸ ayetini okuması,¹¹⁹
- Hz. Peygamber'in kıyametten sonra dirilişi anlatıp yeniden dirilişi ilk yaratma ile ilişkilendirerek *"Düşün o günü ki, yazılı kâğıtların tomarını dürer gibi göğü toplayıp düreriz. Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar o hale getiririz. Bu, üzerimize aldığımız bir vaat oldu. Biz, (vaat ettiğimizi) yaparız."*¹²⁰ ayetini okuması,¹²¹

108 el-Enam, 6/160

109 Ebu Dâvûd, *es-Sünen*, "Salât", 234.

110 el-Hacc, 22/ 30

111 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 4.

112 ez-Zuhruf, 43/58

113 İbn Mâce, *es-Sünen*, "Mukaddime", 48.

114 el-Bakara, 2/261

115 İbn Mâce, *es-Sünen*, "Mukaddime", 2.

116 el-Kiyame, 75/22,23

117 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 71.

118 el-Bakara, 2/143

119 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 3.

120 el-Enbiya, 21/104

121 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 22; Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (el-Enbiyâ)", 1.

- Hz. Peygamber'in ahret günündeki hesabı anlatırken herkesin kendi derdine düşeceğini beyan ettikten sonra *"Onları durdurun; çünkü kendilerinden daha da sorulacaktır. Şöyle sorulur: 'Size ne oldu ki birbirinizle yardımlaşmıyorsunuz?'"*¹²² ayetini okuması,¹²³
- Hz. Peygamber kabirdeki sorgu esnasında Müslümanın kelime-i şehadet getirebileceğini anlattıktan sonra *"Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapaş sağlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar."*¹²⁴ ayetini okuması,¹²⁵

Hz. Peygamber'in sözlerini açıklamak ve sözlerinin zihinlerde daha iyi kavranmasını sağlamak maksadıyla okuduğu ayetlerin sayısı oldukça fazladır. Bu bölümde zikredilen on üç örneğin dışında onlarca örnek daha mevcuttur. Bunların hepsini zikretmek yerine Hz. Peygamber'in anlattığı konuyu açıklamak üzere okuduğu ayetlerin listesi ve geçtiği kaynaklar şöyledir:

- Cennet, cehennem gibi ahiret hayatı ile ilgili gaybî konular hakkında bilgi verirken okuduğu Hacc-2. ayet,¹²⁶ Âl-i İmran-91. ayet,¹²⁷ Lokman-34. ayet,¹²⁸ Enam-164. ayet,¹²⁹ Âli İmran-180. ayet,¹³⁰ Duhan-29. ayet,¹³¹ Vakıa-30. ayet,¹³² Secde-17. ayet,¹³³ Kehf- 105. ayet,¹³⁴ Âli İmran-185. ayet,¹³⁵ Meryem-39. ayet,¹³⁶ Araf-40. ayet,¹³⁷ Vakıa-88-94. arasındaki ayetler,¹³⁸ Enam-158. ayet,¹³⁹ Yunus-26. ayet,¹⁴⁰ Araf-43. ayet.¹⁴¹
- Geçmiş peygamberleri ve ümmetleri anlatırken okuduğu Âl-i İmran-68. ayet,¹⁴² Zariyat-41,42. ayetler,¹⁴³ Ahzab-69. ayet.¹⁴⁴

122 es-Saffat, 37/24,25

123 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 38.

124 İbrahim, 14/27

125 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (İbrahim)", 2.

126 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Hac)", 1.

127 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/218.

128 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Lokman)", 2.

129 Ebu Dâvûd, *es-Sünen*, "Diyat", 2.

130 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Âl-i İmran)", 14.

131 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 2.

132 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Vâkıâ)", 1; Tirmizî, *es-Sünen*, "Sıfatül-Cenne", 1.

133 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Secde)", 1.

134 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Kehf)", 6.

135 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/438.

136 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Meryem)", 1.

137 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/287-288.

138 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/260.

139 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (En'âm)", 8.

140 Müslim, *Sahîh*, "İman", 80.

141 Müslim, *Sahîh*, "Cennet", 8.

142 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 4.

143 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 51.

144 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Ahzâb)", 10.

- Temizlik, helal-haramlar, adam öldürmenin karşılığı, yalan yere yemin etmek, başa gelen musibetlerin sebepleri gibi günlük konulardan bahsederken okuduğu Mümin-51. ayet¹⁴⁵, Bakara-172. ayet,¹⁴⁶ Bakara-179. ayet,¹⁴⁷ Meryem-64. ayet,¹⁴⁸ Âl-i İmran-77. ayet,¹⁴⁹ Şura-30. ayet.¹⁵⁰
- Müminlere şefkatini, tebliğ vazifesini anlatırken okuduğu Ahzab-6. ayet,¹⁵¹ Ğaşiye-21,22. ayetler.¹⁵²
- İlmin ve iyilik yapmanın faziletinden, takva sahibi olmanın, dua etmenin, gece namazı kılmanın, namazı cemaatle kılmanın öneminden bahsederken okuduğu sırasıyla Fatır-28. ayet,¹⁵³ En'am-160. ayet,¹⁵⁴ Hucurat-13. ayet,¹⁵⁵ Mümin-60. ayet,¹⁵⁶ Secde-16-17. ayetler,¹⁵⁷ Tevbe-18. ayet,¹⁵⁸
- Güneşin hareketi gibi kevnî durumlardan bahsederken okuduğu Ya-sin-38. ayet.¹⁵⁹

Bu bölümde görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in açıkladığı bir konunun ardından ayet okuması, konuyu ayetle delillendirmesi diğer başlıklara nazaran oldukça fazladır. Bu durum Kur'an-sünnet birlikteliğinin güzel bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Araştırmada nebevî bir eğitim metodu olarak Hz. Peygamber'in hadislerinden sonra ayet okuması, sekiz başlık altında incelenmiş ve onun sıkça kullandığı eğitim metotlarından biri olduğu ortaya konulmuştur. Hz. Peygamber'in nazil olan ayetleri tebliğ etmesi ve onları açıklamasının dışında, günlük olaylar karşısında dahi ayet okuması, sorulan sorulara ayetle cevap vermesi, meydana gelen bir hadiseyi ayetle açıklaması Kur'an-sünnet ilişkisinin ne denli kuvvetli olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in eğitim metodu içinde, ayetlere yer vermesini birbirinden farklı durumlarda yaptığı görülmektedir. Hz. Peygamber, anlattıklarını Kur'an'dan ayetlerle delillen-

145 Müslim, *Sahîh*, "Zekât", 65.

146 Müslim, *Sahîh*, "Zekât", 65.

147 Ebu Dâvûd, *es-Sünen*, "Diyat", 3.

148 Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 2/406.

149 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 4.

150 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 43.

151 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Ahzâb)", 1; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 2/334.

152 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 76.

153 Dârimî, *es-Sünen*, "Mukaddime", 334.

154 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 7.

155 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 49.

156 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir", 40.

157 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Secde)", 1.

158 İbn Mâce, *es-Sünen*, "Mesacid", 19; Darimî, *es-Sünen*, "Salat" 23; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 3/68.

159 Tirmizî, *es-Sünen*, "Tefsir, 37"; Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Tefsir (Yâsîn)", 1.

dirmiş, sorulan sorulara Kur'an'dan ayetlerle cevaplar vermiş, bir kavramı anlatırken Kur'an'dan bir ayete atıfta bulunmuş ve açıkladığı konuyu ayetle daha geniş izah etmiştir. Hz. Peygamber bu yöntemle, kendisini dinleyenlerin anlattıklarına dikkat kesilmelerini, konuyu daha iyi kavramalarını ve sözlerini tekid ederek anlaşılmasının kolaylaşmasını murad etmiş olması mümkündür.

Hz. Peygamber sözlerinden sonra okuduğu ayetleri birbirinden farklı sebeplerle söylediği gibi bunu yaparken birbirinden farklı kelime ve ifadeler de kullanmıştır. Araştırmada ele alınan yetmiş dokuz hadis-i şerifte Hz. Peygamber beş ayrı ifadeyle bu ayetleri okumuştur. Bunların en başta geleni hadisi rivayet eden sahâbînin "*sonra şu ayeti okudu*" şeklindeki ifadesidir. Bunun yanında araştırmada yer verilen hadislerde Hz. Peygamber'in "*İşte bu Allah'ın şu sözüdür*" ve "*İsterseniz şu ayeti okuyun*" diyerek hadislerini ayetle desteklediği ve delillendirdiği görülmektedir. Hz. Peygamber'in kullandığı bir diğer ifade olan "*Bunun Allah'ın kitabından delili şudur*" ifadesi ile hadislerinin zihinlerde daha iyi yerleşmesini sağlamaya yönelik bir eğitim tekniği kullandığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in "*Allah Teâlâ şöyle buyurmuyor mu?*" şeklindeki soru sorma ifadesi ile ashabının anlatacağı konuya dikkat kesilmelerini sağlamaya yönelik bir eğitim tekniği kullandığına şahit olmaktadır.

Hz. Peygamber'in eğitimci liderlik özelliklerinden biri olarak insan yetiştirmeye önem vermesi ve ikna etme gücünü kullanması bu araştırmada yer alan hadislerde görülmektedir. Özellikle etkili liderlerin önemli vasıflarından olan insan yetiştirmeye önem vermek, Hz. Peygamber'in uygulamalarının merkezinde yer almaktadır. Hz. Peygamber bunu yaparken muhataplarının akıllarına ve gönüllerine hitap etmiş, kendisine itaatle memur olmalarına rağmen onları ikna etmek için ayetleri okumuştur. Bu uygulaması tüm eğitimciler için güzel bir örnektir.

Hz. Peygamber'in sözlerinden veya uygulamalarından sonra Kur'an'dan bir ayet okuması, onun bir ta'limi, yani sahâbîlerine ve dolayısıyla ümmetine bir öğretim biçimi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu, Kur'an ve sünnet birlikteliği ve bütünlüğünün de bir delilidir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2008.
- Bowen, Glen. "Document Analysis as a Qualitative research method". *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009), 27-40.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahîh*. Thk. Mustafa Dîb el-Boğa. Yemâme: Dâru İbn Kesîr, 1987.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2011.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl. *Sünen-i Dârimî*. Thk. Fevvez Ahmed ve Halid es-Sebu'l'Alemî. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-'arabî, 1986.
- Demirtaş, Suat. Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. Beyrut: Dâru'l-fikr, ty.
- Ebu Gudde, Abdulfettah. Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (sas.) ve Öğretim Metotları, çev. Enbiya Yıldırım, Ankara: Takdim Yayınları, 2019.
- Ece, Abdurrahman. "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/10 (2019), 291-314.
- Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Gürel, Ramazan. "Hz. Peygamber'in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 1/2 (2015), 115-134.
- Hâkim, Ebû Abdullâh Hâkim Muhammed b. Abdullâh en-Nisâbûrî. *el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn*. Thk. : Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. Thk. Sıdkî Cemîl el-Attâr. Beyrut: Dâru'l-fikr, 2003.
- Karakaş, Sirel - Aydın, Hamdullah - Erdemir, Cenap - Özemsi, Çiğdem. "Bilgi İşlemede Entegratif Model". *Multidisipliner Yaklaşımla Beyin ve Kognisyon*. Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi, 2000.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. Komisyon. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Küçük, Raşit. "Kur'an-Sünnet İlişkisi". *Sünnetin Dindeki Yeri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Müslim*. Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-türrâsi'l-'arabî, ty.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb. *Sünen-i Nesâî*. Thk. Abdulfettah ebû Gudde. Halep: Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986.
- Özbek, Abdullah. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Konya: Esra Yayınları, 1991.
- Özdemir, Veysel. "Dönüştürücü (Transformasyonel) Liderliğin Kaynağı Olarak Hz. Muhammed (sas)". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/7 (2014), 27-52.
- Öztürk, Sümeyye. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Eğitimciliği Çerçevesinde Modern Öğretim İlke ve Kuramlarının Değerlendirmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. Thk. Hamdî b. Abdulmecid. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Camiu'l-Beyan 'an Te'vili Ayi'l-Kur'an*. Thk. Şakir Mahmud Muhammed ve Ahmed Muhammed Şakir. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ty.

Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Musa İbn Dehhâk. *Sünen-i Tirmizî*. Thk. Beşşar Avvâd Marûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1998.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.